

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 34 (2009)

Βουλευτικές εκλογές 2009 : διαπιστώσεις και απορίες

Πάνος Σταθόπουλος

doi: [10.12681/hpsa.14488](https://doi.org/10.12681/hpsa.14488)

Copyright © 2017, Πάνος Σταθόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σταθόπουλος Π. (2017). Βουλευτικές εκλογές 2009 : διαπιστώσεις και απορίες. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 34, 125-140. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14488>

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 2009: ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΡΙΕΣ

*Πάνος Σταθόπουλος**

Η παρουσίαση που ακολουθεί στηρίζεται στα δεδομένα που συνελέγησαν από την ενιαία δημοσκοπήση έξω από τα εκλογικά τμήματα [exit poll] η οποία διεξήχθη –για πρώτη φορά στην Ελλάδα– από κοινού με τη συνεργασία επτά εταιρειών.¹ Τα ερωτήματα της έρευνας αυτής, αν και εκ των πραγμάτων λίγα, είναι καίρια με την έννοια ότι υποβοηθούν την ανάλυση απαντώντας ικανοποιητικά στο πρώτο τουλάχιστον σκέλος του βασικού ερωτήματος «ποιος ψηφίζει ποιον και γιατί». Αναλυτικές απαντήσεις στο «γιατί» δεν θα μπορούσαν ασφαλώς να υπάρχουν σε μία τέτοιου είδους έρευνα η οποία, αν μη τι άλλο, οφείλει να είναι σύντομη· όπως είναι ευνόητο, μπορεί να προκύψουν μόνο από έρευνες σχεδιασμένες ειδικά για τον συγκεκριμένο σκοπό, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα σχετικά ευρήματα των εμπειρικών ερευνών που δημοσιεύονται διάσπαρτα στον Τύπο δεν προϊδεάζουν για ορισμένες πιθανές ερμηνείες.

Οι «ερμηνείες» αυτές όμως μπορούν να αξιοποιηθούν επιστημονικά μόνο ως υποθέσεις εργασίας στην ανίχνευση ενός τοπίου που δείχνει όλο και λιγότερο να ακολουθεί τις «κανονικότητες» που είχαμε υπόψη μας στην ελληνική εκλογική ανάλυση. Πώς θα μπορούσε αλήθεια να αξιολογηθεί το γεγονός ότι στις βουλευτικές εκλογές της 4ης Οκτωβρίου 2009 σημειώθηκαν ταυτόχρονα η μεγαλύτερη αποχή αλλά και ο χαμηλότερος δείκτης δικομματισμού εδώ και πολλά χρόνια; Τι οδηγεί στην εξέλιξη αυτή –η συγκυρία ή κάποιες σταθερότερες τάσεις;

Με αυτά τα δεδομένα, η συγκεκριμένη εργασία θα πρέπει ίσως να αναγνωσθεί περισσότερο ως «περιεχόμενα υποθέσεων» σε μία επιστημονική με-

* Ο Πάνος Σταθόπουλος είναι διδάκτωρ Πολιτικής Επιστήμης.

1. Πρόκειται για τη σύμπραξη πέντε τηλεοπτικών σταθμών και επτά εταιρειών δημοσκοπήσεων: Opinion, GPO (MEGA), Metron Analysis (Antenna), Marc (Alpha), Alco (Alter) και MRB, RASS (NET).

λέτη η οποία, απ' ό,τι φαίνεται, εκτός από τις κλασικές θεωρίες εκλογικής συμπεριφοράς, θα πρέπει να συμπεριλάβει επειγόντως και άλλες υποδείξεις, όπως τις θεωρήσεις για την «αναδρομική ψήφο» του M.P. Fiorina.²

1. ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ ΣΤΙΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ

Με την πρώτη γενική ματιά στα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών του 2009 (βλ. τελευταία στήλη στον Πίνακα 2) το στοιχείο που ασφαλώς εντυπωσιάζει είναι η μεγάλη εκλογική διαφορά που σημειώθηκε ανάμεσα στα δύο πρώτα κόμματα (10,4%). Παράλληλα όμως, ο δείκτης δικομματισμού εμφάνισε ιδιαίτερα χαμηλή τιμή (77,4%), τη χαμηλότερη ουσιαστικά από το 1961,³ γεγονός που συνδυάζεται βεβαίως και με τη διαπίστωση ότι το 33,5% της Ν.Δ. δεν είναι μόνο το μικρότερο ποσοστό που έχει συγκεντρώσει σε βουλευτικές εκλογές από την ίδρυσή της (στις 4 Οκτωβρίου 1974), αλλά είναι μικρότερο και σε σχέση με τις εκλογικές επιδόσεις του άμεσου προγόνου της (της ΕΡΕ της περιόδου 1956-1964).⁴

Πώς όμως φτάσαμε σε ένα τόσο χαμηλό ποσοστό για βουλευτικές εκλογές και σε μία τόσο μεγάλη εκλογική διαφορά, όταν μόλις τέσσερις μήνες

2. M.P. Fiorina, *Retrospective Voting in American National Elections*, Yale University Press, New Haven 1981. Παρά το απαιτητικό μαθηματικό του πλαίσιο, το υπόδειγμα του Fiorina εισάγει ένα πολύ ενδιαφέρον μοντέλο ερμηνείας στο οποίο κυριαρχεί ο «ορθολογικός» ψηφοφόρος κάτω από τους περιορισμούς όμως που θέτει και η κομματική του «ταύτιση». Το πλαίσιο αυτό (που εξακολουθεί να ελέγχεται συχνά στις ΗΠΑ) θα μπορούσε ενδεχομένως να ερμηνεύσει «σκοτεινά» μέρη των δικών μας υποθέσεων, ιδιαίτερα στις πιο πρόσφατες εκλογές.

3. Η σύμπτυξη των κομμάτων του Κέντρου στην ενιαία «Ένωση Κέντρου» το 1961 συγκροτεί πρακτικά τον μεταπολεμικό ελληνικό δικομματισμό ο οποίος απέδωσε στις εκλογές του 1961, του 1963 και του 1964 μαζί με τα ποσοστά της ΕΡΕ αθροιστικό δείκτη 84,5%, 81,4% και 88% αντίστοιχα. Στη μεταπολιτευτική περίοδο, η κυριαρχία αρχικά του Κ. Καραμανλή με την νεοϊδρυθείσα Ν.Δ. και η ίδρυση του ΠΑΣΟΚ κόντρα στην παρουσία της «Ένωσης Κέντρου» οδηγούν σε δύο εκλογικές αναμετρήσεις χωρίς δικομματικό χαρακτήρα, αλλά και χωρίς να είναι σοβαρό λάθος να αθροίσουμε τα ποσοστά της Ν.Δ. με αυτά του ΠΑΣΟΚ και της ΕΚ-Ν.Δ. το 1974 ή της ΕΔΗΚ το 1977, καταλήγοντας σε δείκτες 88,4% και 79,2% αντίστοιχα. Από το 1981 και μέχρι τις προηγούμενες εκλογές του 2007 κυριαρχεί ο εκλογικός ανταγωνισμός ΠΑΣΟΚ-Ν.Δ. με αποτέλεσμα ο δείκτης δικομματισμού να πέσει οριακά κάτω από το 80% μόνο δύο φορές (79,6% το 1996 και 79,9% το 2007), ενώ η μέση τιμή του σε όλες τις άλλες εκλογές αυτής της περιόδου είναι 85,6% (με ακραίες τιμές το 83,4% του Ιουνίου 1989 και το 86,9% τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου).

4. Το μικρότερο ποσοστό της Ν.Δ. ήταν 35,9% το 1981 και της ΕΡΕ 35,3% στις εκλογές του 1964.

νωρίτερα, στις ευρωεκλογές του Ιουνίου, όλα φαινόταν πολύ πιο «συμμάζιμένα»; Οι δύο πίνακες που ακολουθούν μας δίνουν μια ιδέα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

*Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 2009:
όσοι ψήφισαν και όσοι δεν ψήφισαν στις ευρωεκλογές 2009*

	Ευρωεκλογές 2009 (ψήφοι εσωτερικού)	Βουλευτικές εκλογές 2009	
		Όσοι ψήφισαν στις ευρωεκλογές (80%)	Όσοι δεν ψήφισαν στις ευρωεκλογές (20%)
ΠΑΣΟΚ	36,7	44,9	39,9
Ν.Δ.	32,3	34,7	28,5
ΚΚΕ	8,3	7,4	8,2
ΛΑΟΣ	7,1	5,2	7,1
ΣΥΡΙΖΑ	4,7	4,0	6,8
Οικολόγοι-Πράσινοι	3,5	1,8	5,4
Λοιπά κόμματα	7,4	2,0	4,1
ΠΑΣΟΚ-Ν.Δ.	4,4	10,2	11,4
ΠΑΣΟΚ+Ν.Δ.	69,0	79,6	68,4

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

*Αποτελέσματα βουλευτικών εκλογών 2009:
όσοι είχαν αποφασίσει από νωρίς και όσοι αποφάσισαν τον τελευταίο μήνα*

	Αποφασισμένοι (74,6%)	Αναποφάσιστοι (25,4%)	Σύνολο
ΠΑΣΟΚ	46,9	35,2	43,9
Ν.Δ.	35,5	27,6	33,5
ΚΚΕ	7,9	6,4	7,5
ΛΑΟΣ	3,9	10,4	5,6
ΣΥΡΙΖΑ	3,4	8,0	4,6
Οικολόγοι-Πράσινοι	1,0	6,7	2,5
Λοιπά	1,3	5,6	2,3
ΠΑΣΟΚ-Ν.Δ.	11,4	7,6	10,4
ΠΑΣΟΚ+Ν.Δ.	82,4	62,8	77,4

Στη πρώτη στήλη του Πίνακα 1 αναφέρονται τα εκλογικά ποσοστά των κομμάτων στις ευρωεκλογές του 2009 (σύμφωνα με τις ψήφους εσωτερικού) ενώ στη δεύτερη τα εκλογικά ποσοστά που συγκέντρωσαν τα κόμματα

στις βουλευτικές εκλογές του 2009 από το ίδιο εκλογικό σώμα (όσοι ψήφισαν στις Ευρωεκλογές) που αποτελεί το 80% των ψηφοφόρων των βουλευτικών εκλογών. Στην τρίτη στήλη, τέλος, αναφέρονται τα εκλογικά ποσοστά που αντιστοιχούν σε εκείνους που δεν είχαν ψηφίσει στις ευρωεκλογές (20% του σώματος των βουλευτικών εκλογών). Όπως είναι φανερό, οι ψηφοφόροι των ευρωεκλογών ψήφισαν κατά 8,2% περισσότερο το ΠΑΣΟΚ⁵ ψήφισαν όμως και τη Ν.Δ. κατά 2,4% περισσότερο, ενώ σε όλα τα υπόλοιπα κόμματα αναλογούν μικρότερα εκλογικά ποσοστά (ιδίως στα «λοιπά κόμματα»). Θα έλεγε επομένως κανείς ότι στην ομάδα αυτή των «σταθερών» ψηφοφόρων εμφανίζεται μία χροιά «δικομματικής» εκλογικής συμπεριφοράς στις βουλευτικές εκλογές (ο δείκτης δικομματισμού αυξάνει από 69% σε 79,6%) σε αντίθεση με τη συμπεριφορά του 20% που δεν είχε ψηφίσει στις ευρωεκλογές όπου ο σχετικός δείκτης είναι επιπέδου ευρωεκλογών (68,4%). Το κυριότερο όμως είναι, ότι η προτίμηση για τη Ν.Δ. στην ομάδα αυτή των ψηφοφόρων βρίσκεται μόλις στο 28,5% με αποτέλεσμα η εκλογική διαφορά που σημειώνεται σε σχέση με το ποσοστό του ΠΑΣΟΚ (39,9%) να φτάνει στο πολύ υψηλό 11,4%. Είναι σαφές, με άλλα λόγια, ότι οι ψηφοφόροι των ευρωεκλογών, μεταβάλλοντας τις επιλογές τους, διαμόρφωσαν διαφορά 10,2% υπέρ του ΠΑΣΟΚ, ενώ οι ψηφοφόροι που απείχαν στις ευρωεκλογές έβαλαν το «κερασάκι στην τούρτα» μιας εκλογικής αναμέτρησης που χαρακτηρίζεται εν πολλοίς από τη «μαζική καταψήφιση» της κυβέρνησης –την απόρριψη ουσιαστικά του διλήμματος διακυβέρνησης που η ίδια έθεσε αιτιολογώντας την παραίτησή της.

Επιπροσθέτως, όταν επιμερίσει κανείς το εκλογικό σώμα σε δύο άλλες ομάδες με κριτήριο τον χρόνο απόφασης ψήφου,⁵ επιβεβαιώνει τη διαπίστωση ότι η Ν.Δ. είχε χάσει ουσιαστικά παταγωδώς τις εκλογές προτού καν αυτές προκηρυχθούν. Πράγματι, όπως φαίνεται στα στοιχεία του Πίνακα 2, οι ψηφοφόροι που δίλωσαν ότι είχαν αποφασίσει τι θα ψηφίσουν, αν και σημαντικά «δικομματικοί» (82,4%), έδιναν στα ΠΑΣΟΚ μεγαλύτερο προβάδισμα από αυτό που σημειώθηκε τελικά (11,4%), ενώ στην ομάδα όσων αποφάσιζαν κατά την προεκλογική περίοδο (μέχρι και την ώρα της κάλπης) η ει-

5. Οι ερωτώμενοι απάντησαν κατά 46,4% ότι ψήφισαν το κόμμα που ψηφίζουν πάντα και κατά 28,2% ότι είχαν αποφασίσει τι θα ψηφίσουν εδώ και πολύ καιρό. Θεωρείται έτσι, ότι το 74,6% που αθροίζουν αυτές οι δύο επιλογές συγκροτεί την ομάδα των «αποφασισμένων» ψηφοφόρων. Ως «αναποφάσιστοι» θεωρούνται όλοι οι υπόλοιποι που απάντησαν, κατά 11% ότι αποφάσιζαν την ημέρα των εκλογών, κατά 5,8% την τελευταία εβδομάδα, κατά 2,6% τις τελευταίες 15 ημέρες και κατά 5,9% τον τελευταίο μήνα.

κόνα είναι διαφορετική. Παρότι η Ν.Δ. δεν κατάφερε να προσεγγίσει στην ομάδα αυτή παρά μόνο το 27,6%, η επίδοση του ΠΑΣΟΚ περιορίζεται επίσης στο 35,2% (δείκτης δικομματισμού μόλις 62,8%). Η τάση «καταψήφισης» της Ν.Δ., με άλλα λόγια, έστρεψε μεγάλο μέρος των αναποφάσιστων στα πιο μικρά κόμματα. Με τη χαρακτηριστική εξαίρεση του ΚΚΕ (η επιρροή του μειώνεται κατά 1,5% σε σχέση με τους αποφασισμένους ψηφοφόρους), ΛΑΟΣ και ΣΥΡΙΖΑ υπερδιπλασιάζουν τα ποσοστά που τους αναλογούν, ενώ οι Οικολόγοι-Πράσινοι και τα «Λοιπά κόμματα» συγκεντρώνουν εδώ τον κύριο όγκο των τελικών τους ψήφων, σχεδόν 2 στους 3 ψηφοφόρους τους.

2. ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΕΙΣ

Συμπεραίνοντας λοιπόν ότι (α) οι εκλογές είχαν κριθεί, και μάλιστα με όλη την ένταση της διψήφιας διαφοράς, πριν από την έναρξη της προεκλογικής περιόδου, δεν θα πρέπει να αγνοηθεί ότι (β) οι αναποφάσιμοι ψηφοφόροι επέλεξαν τελικά σε μεγάλο βαθμό τα μικρότερα κόμματα, καθορίζοντας την πτωτική πορεία του δείκτη δικομματισμού. Σε κάθε περίπτωση όμως, (γ) οι βουλευτικές εκλογές του 2009 χαρακτηρίζονται από μια μεγάλη τάση αποδοκιμασίας της κυβέρνησης, γεγονός που δεν επισημαίνεται μόνο από το ιστορικά χαμηλό 33,5% που συγκέντρωσε η Ν.Δ., αλλά αναφέρεται ευθέως και από το 14% σχεδόν των εκλογέων ως βασικό κριτήριο ψήφου.

Αυτό τουλάχιστον προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 3 (κριτήρια ψήφου) σύμφωνα με τα οποία η «αρνητική στάση» (αποδοκιμάζω την κυβέρνηση/καταδικάζω το κόμμα που δεν συμπαθώ) αποτέλεσε ισχυρότερο κριτήριο ψήφου για τους ψηφοφόρους του ΛΑΟΣ, των Οικολόγων-Πράσινων και των «λοιπών κομμάτων», απ' ό,τι η κατεξοχήν «θετική στάση» (κόμμα που συμπαθώ/επιλογή αρχηγού). Εννοείται, ότι η «θετική» υποστήριξη της Ν.Δ. φτάνει στο πολύ ψηλό 92,4% το οποίο δείχνει ότι περιορίστηκε στον σκληρό πυρήνα των σταθερών ψηφοφόρων της, ενώ το 75,7% που αναλογεί αντίστοιχα στο ΠΑΣΟΚ είναι μάλλον φυσιολογικό για τις συνθήκες αυτών των εκλογών, χωρίς να αναίρεται ότι 2 στους 10 ψηφοφόρους του χαρακτήρισαν με αρνητικό κριτήριο την επιλογή τους.

Αναδεικνύεται επομένως μία μάλλον ευμετάβλητη και ασταθής επιλογή ψήφου προς τα μικρότερα κόμματα, που αφορά άλλωστε σχεδόν και το 1/3 των ψηφοφόρων της Αριστεράς. Γι' αυτό και είναι χαρακτηριστικό ότι τα δύο μεγαλύτερα κόμματα διαθέτουν συγκριτικά υψηλότερο βαθμό συσπεί-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Κριτήρια ψήφου στις βουλευτικές εκλογές 2009/
σημερινό ψηφοφόρο των κομμάτων

	Σύνολο	ΠΑΣΟΚ	Ν.Δ.	ΚΚΕ	ΛΑΟΣ	ΣΥΡΙΖΑ	Οικ.-Πρ.	Λοιπά
Υποστήριξη στο κόμμα που συμμετάσχε	51,1	51,6	53,8	61,7	30,8	52,8	32,5	33,9
Καταλλήλοτερος προθυποψιγός	18,6	16,7	30,3	2,9	10,5	3,6	4,2	4,0
Υποψήφιος βουλευτής που συμμετάσχε	7,6	7,4	8,3	4,6	9,2	8,9	7,2	6,6
Σύνολο «θετικής» στάσης	77,3	75,7	92,4	69,2	50,5	65,3	43,9	44,5
Αποδοκιμασία της κυβέρνησης.	13,8	18,0	2,3	15,7	32,1	18,7	29,5	22,5
Καταδικη κόμματος που δεν συμμετάσχε	4,8	3,3	2,3	9,1	12,0	9,8	16,5	15,4
ΔΑ	4,1	3,0	3,0	6,0	5,4	6,2	10,1	17,6

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Συμπεριλώσεις/μετακινήσεις ψηφοφόρων του 2007 στις βουλευτικές εκλογές 2009

	Ν.Δ.	ΠΑΣΟΚ	ΚΚΕ	Ψηφοφόροι 2007		Οικ.-Πρ.	Λοιπά
				ΛΑΟΣ	ΣΥΡΙΖΑ		
Βουλευτικές εκλογές 2009							
ΠΑΣΟΚ	8,3	94,3	10,6	10,5	20,2	27,5	10,6
Ν.Δ.	81,1	2,0	2,4	15,4	2,3	6,1	9,9
ΚΚΕ	1,5	1,1	79,3	2,6	3,5	2,4	1,2
ΛΑΟΣ	5,3	0,9	1,3	66,2	1,6	1,8	5,0
ΣΥΡΙΖΑ	1,5	1,0	3,0	1,5	63,7	4,4	4,4
Οικολόγοι-Πράσινοι	1,4	0,6	2,1	1,0	6,4	53,3	5,6
Λοιπά	0,9	0,1	1,3	2,8	2,3	4,5	63,3

ρως, όπως προκύπτει από τον Πίνακα 4 στον οποίο παρουσιάζονται οι συσπειρώσεις και οι μετακινήσεις των ψηφοφόρων του 2007 στις τελευταίες εκλογές. Με την περαιτέρω αναγωγή μάλιστα των στοιχείων αυτών σε πραγματικά ποσοστά του εκλογικού σώματος, προκύπτει, ότι το 15% του σημερινού εκλογικού σώματος ψήφισε διαφορετικό κόμμα απ' ό,τι το 2007. Το ποσοστό αυτό, που αποτελεί έναν συντελεστή «μεταβλητότητας» ή «ρευσιμότητας» της ψήφου, επισημαίνει αξιολογη κινητικότητα των εκλογέων ανάμεσα σε διαφορετικά κόμματα, η οποία όμως δεν είναι πρωτότυπη. Παρατηρείται σε όλες τις πρόσφατες βουλευτικές εκλογές, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, και θα έλεγε κανείς ότι τείνει να αναχθεί σε σταθερά (ήταν 16% το 2007 και 14% το 2004).

Παρόλα αυτά, στις τελευταίες εκλογές του 2009 το πρωτότυπο στοιχείο είναι ότι η μεταβλητότητα των μετακινήσεων, ειδικά μεταξύ Ν.Δ. και ΠΑΣΟΚ, είναι σχετικά περιορισμένη και υπολογίζεται συνολικά στο 3,9% δεδομένου ότι οι ψηφοφόροι της Ν.Δ. που μετακινήθηκαν στο ΠΑΣΟΚ (8,3% όσων δήλωσαν ότι είχαν ψηφίσει Ν.Δ. το 2007) αντιπροσωπεύουν το 3,1% του σημερινού εκλογικού σώματος, ενώ η αντίστροφη μετακίνηση, από το ΠΑΣΟΚ στη Ν.Δ., υπολογίζεται στο 0,8%. Η Ν.Δ. δηλαδή είχε «καθαρές» απώλειες προς το ΠΑΣΟΚ κατά 2,3% στο σημερινό εκλογικό σώμα, χωρίς όμως να αποφύγει και άλλο ένα «καθαρό» 2,9% διαρροών προς τα υπόλοιπα κόμματα (1,4% στο ΛΑΟΣ, 0,9% στην Αριστερά, 0,4% στους Οικολόγους-Πράσινους και 0,2% σε άλλα κόμματα) την ώρα που το ΠΑΣΟΚ μετρούσε «καθαρά» κέρδη και σε σχέση με όλα τα άλλα κόμματα (1% από την Αριστερά και 0,3% από τα υπόλοιπα κόμματα).

Η διάταξη του Πίνακα 4 αντιπροσωπεύει όμως τον διακανονισμό του 94,2% των σημερινών ψηφοφόρων και θα πρέπει να συμπληρωθεί από το υπόλοιπο 5,8% που είναι οι «νέοι» ψηφοφόροι της τελευταίας αναμέτρησης. Οι ψηφοφόροι δηλαδή που είτε απέκτησαν δικαίωμα ψήφου και ψήφισαν τώρα για πρώτη φορά σε βουλευτικές εκλογές (2,2% του συνόλου των ψηφοφόρων) είτε δεν προσμετρήθηκαν στις ψήφους του 2007 κάνοντας αποχή ή ψηφίζοντας άκυρο-λευκό (3,6% στο σημερινό εκλογικό σώμα). Οι προτιμήσεις των ψηφοφόρων αυτών αναφέρονται χωριστά στον Πίνακα 5 από τον οποίο προκύπτει χαμηλός δείκτης δικομματισμού (λίγο πάνω από το 60%) που οφείλεται πρωτίστως στα εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά της Ν.Δ. (23,7% στους κατά κυριολεξία νέους ψηφοφόρους και μόλις 19,2% στην άλλη ομάδα).

Βεβαιώνεται δηλαδή ακόμα μία σημαντική υστέρηση της Ν.Δ. σε σχέση με

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Τι ψήφισαν στις βουλευτικές εκλογές 2009 όσοι δεν είχαν ψηφίσει το 2007

	Νέοι ψηφοφόροι	Αποχή ή άκυρο-λευκό
ΠΑΣΟΚ	41,6	41,4
Ν.Δ.	23,7	19,2
ΚΚΕ	9,7	7,8
ΛΑΟΣ	9,1	6,9
ΣΥΡΙΖΑ	5,7	5,5
Οικολόγοι-Πράσινοι	4,7	8,3
Λοιπά	5,5	10,9

το ΠΑΣΟΚ η οποία, ειδικά στους νέους που μόλις απέκτησαν το δικαίωμα ψήφου, έχει και έναν συμβολικό χαρακτήρα. Πολύ περισσότερο όταν, όπως θα δούμε παρακάτω στους πίνακες με την κοινωνικο-δημογραφική δομή της ψήφου, δεν υπάρχει καμία άλλη επιμέρους ομάδα από αυτές που απασχολούν συνήθως τις εκλογικές αναλύσεις, στην οποία η επιρροή της Ν.Δ. να μετρήθηκε τόσο χαμηλά (23,7%) και η εκλογική διαφορά με το ΠΑΣΟΚ τόσο ψηλά (17,9%). Πρόκειται όμως για ένα αποτέλεσμα που φαίνεται να συνδέεται και, ενδεχομένως, να επηρεάζεται από την αποχή που σημειώθηκε σε αυτές τις εκλογές (υπολογίζεται ότι στους νέους που ψήφισαν πρώτη φορά το ποσοστό αποχής είναι ίσως μεγαλύτερο κατά 15% από τον γενικό μέσο όρο).

3. ΑΠΟΛΥΤΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ ΨΗΦΩΝ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΧΗΣ

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του υπουργείου Εσωτερικών, το ποσοστό συμμετοχής επί των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων στις κάλπες της 4ης Οκτωβρίου 2009 ήταν 70,9%. Παρά τις αμφισβησίες που υπάρχουν για τη σύνθεση και την εκκαθάριση των εκλογικών καταλόγων, το ποσοστό αυτό είναι το μικρότερο που έχει καταγραφεί επίσημα στην Ελλάδα, τουλάχιστον από το 1951 που τηρούνται πληρέστερα γενικά στοιχεία, και είναι πάντως μικρότερο κατά 3,3% από το επίσης πολύ μικρό 74,2% που σημειώθηκε στις αμέσως προηγούμενες εκλογές του 2007 με ομοειδή σύνθεση του εκλογικού καταλόγου.

Υπάρχει επομένως θέμα αποχής το οποίο τώρα μόλις αρχίζει να απασχολεί σοβαρά την ελληνική εκλογική ανάλυση στο επίπεδο των βουλευτικών εκλογών. Σε μία πρώτη γενική προσέγγιση και με βάση τα τελικά σταθμισμένα

στοιχεία του exit poll στο οποίο αναφερόμαστε εδώ, μπορεί να υπολογιστεί ότι η αποχή των ψηφοφόρων του 2007 στις τελευταίες εκλογές ήταν της τάξης των 700 χιλιάδων, με χαρακτηριστική έμφαση στους ψηφοφόρους Ν.Δ., όπως φαίνεται στον Πίνακα 6. Μία «αποχή» πάντως που θα πρέπει κανονικά να αναφέρεται ως «απουσία» λόγω και των φυσικών αιτίων (θάνατοι κ.λπ.) γεγονός που μετριάζει ασφαλώς την ένταση του φαινομένου.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Πιθανή κομματική προέλευση των ψήφων του 2007 που δεν προσμετρήθηκαν στις βουλευτικές εκλογές του 2009

	Πιθανός απόλυτος αριθμός	%
Ν.Δ.	425.158	60,7
ΠΑΣΟΚ	122.481	17,5
ΚΚΕ	87.892	12,5
ΣΥΡΙΖΑ	45.617	6,5
ΛΑΟΣ	10.506	1,5
Λοιπά	8.851	1,3
Σύνολο	700.505	100,0

Υπό το πρίσμα αυτό, μπορεί να διαβαστεί ο Πίνακας 7 ο οποίος παρουσιάζει τον απόλυτο αριθμό ψήφων που συγκέντρωσαν τα κόμματα στις πρόσφατες εκλογές, συγκρίνοντας με τους αντίστοιχους απόλυτους αριθμούς

ΠΙΝΑΚΑΣ 7

Αριθμός και σύγκριση ψήφων στις βουλευτικές εκλογές 2009, 2007 και 2004

	B2009	B2007	B2004	B09-B07
ΠΑΣΟΚ	3.012.373	2.727.279	3.003.988	+285.094
Ν.Δ.	2.295.967	2.994.979	3.360.424	-699.012
ΚΚΕ	517.154	583.750	436.818	-66.596
ΛΑΟΣ	386.152	271.809	162.492	+114.343
ΣΥΡΙΖΑ	315.627	361.101	241.714	-45.474
Λοιπά	331.069	220.088	202.938	+110.981
Σύνολο/Έγκυρα	6.858.342	7.159.006	7.408.374	-300.664
Άκυρα-Λευκά	186.137	196.020	166.816	-9.883
Ψηφίσαντες	7.044.479	7.355.026	7.575.190	-310.547

των εκλογών του 2007 και 2004. Σημειώνεται ότι ο αριθμός των περίπου 7,5 εκατομμυρίων ψηφοφόρων που εμφανίστηκαν στις κάλπες στις εκλογές του 2004 αποτελεί το μεγαλύτερο εκλογικό σώμα που υπήρξε ποτέ στην Ελλάδα, ενώ τα 7 εκατομμύρια των ψηφοφόρων του 2009 με μόλις 6,86 εκατομμύρια έγκυρα ψηφοδέλτια προσεγγίζουν τους αντίστοιχους αριθμούς που είχαν εμφανιστεί στις εκλογές του 2000 και του 1996.

4. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΟΜΗ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΗΣ ΨΗΦΟΥ

Όπως είναι φανερό από τα αναλυτικά στοιχεία που παρατίθενται στους Πίνακες 8 και 9, η Ν.Δ. μπόρεσε να συγκρατήσει κάποιες δυνάμεις και να υπολείπεται του ΠΑΣΟΚ με μικρές σχετικά διαφορές μόνο σε ορισμένες παραδοσιακά ισχυρές γι' αυτήν ομάδες τα τελευταία χρόνια. Στις μεγάλες ηλικίες (65+), στους συνταξιούχους και στα αγροτικά επαγγέλματα, το ποσοστό Ν.Δ. είναι πάνω από 40% και οι διαφορές με το ΠΑΣΟΚ στο 1,9%, 5,9% και 3,7% αντίστοιχα, ενώ στην ανώτερη μόρφωση (τυπική ομάδα με χαμηλό δείκτη δικομματισμού) η διαφορά με το ΠΑΣΟΚ είναι 6% παρά το χαμηλό ποσοστό της Ν.Δ. (32,4%). Από εκεί και μετά, μονοψήφιες διαφορές συναντώνται ακόμα μόνο στους υψηλόμοσθους κυρίως του δημόσιου τομέα (4,3%) αλλά εν μέρει και του ιδιωτικού (8,9%) καθώς και στις ηλικίες 35-44 ετών (8,3%), ενώ, στις 11 από τις 21 συνολικά ομάδες στις οποίες αναφερόμαστε, οι διαφορές είναι μεγαλύτερες από την πανελλήνια. Η έμφαση δίνεται στις ηλικίες 45-54 ετών (16,4%) και 55-64 ετών (14,3%), όπως επίσης στους χαμηλόμοσθους του ιδιωτικού τομέα (17,9%) και στους φοιτητές-σπουδαστές (14,5%). Ας σημειωθεί επιπλέον ότι τη μεγαλύτερη συγκριτικά μείωση, σε σχέση με το 2007, παρουσιάζει η Ν.Δ. στους εργοδότες-ελεύθερους επαγγελματίες (περίπου 11,5 ποσοστιαίες μονάδες), χώρο στον οποίο κυριαρχούσε το 2004 με ποσοστά που προσέγγιζαν το 50%.

Ανεξάρτητα όμως από τις διαφορές που σημειώνονται ανάμεσα στα δύο κύρια κόμματα, η βασική κυριαρχία του ΠΑΣΟΚ, με ποσοστά αρκετά πιο πάνω από τον πανελλήνιο μέσο όρο του, εμφανίζεται κυρίως στην κατώτερη μόρφωση (50,3%), στους χαμηλόμοσθους του δημόσιου τομέα (48,8%), στις σχετικώς μεγαλύτερες ηλικίες (ιδίως στους 55-64 ετών με 48,5%), όπως και στις ομάδες των «οικιακών» και των συνταξιούχων (48,3% και 46,1% αντίστοιχα). Στις παραγωγικές ομάδες του ενεργού πληθυσμού δηλαδή, όπως

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Δημογραφική δομή της ψήφου

	ΠΑΣΟΚ	Ν.Δ.	ΠΑΣΟΚ -Ν.Δ.	ΠΑΣΟΚ +Ν.Δ.	ΚΚΕ	ΛΑΟΣ	ΣΥΡΙΖΑ	ΟΙΚ.	Λοιπά
ΦΥΛΟ									
Άνδρες	43,5	33,0	10,5	76,5	7,6	6,9	3,9	2,3	2,7
Γυναίκες	44,4	34,0	10,4	78,4	7,4	4,1	5,4	2,7	2,1
ΗΛΙΚΙΑ									
18-24 ετών	42,8	29,3	13,5	72,1	7,4	5,0	6,3	3,7	5,5
25-34 ετών	40,8	30,8	10,0	71,6	6,9	7,7	5,0	4,0	4,8
35-44ετών	41,4	33,1	8,3	74,5	6,4	7,4	5,6	3,8	2,3
45-54 ετών	45,4	29,0	16,4	74,4	10,1	5,2	5,8	2,6	1,8
55-64 ετών	48,5	34,2	14,3	82,7	7,3	4,3	3,7	1,2	0,9
65 ετών και άνω	44,6	42,7	1,9	87,3	6,9	3,4	1,8	0,1	0,5

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Η κοινωνική δομή της ψήφου

	ΠΑΣΟΚ	Ν.Δ.	ΠΑΣΟΚ -Ν.Δ.	ΠΑΣΟΚ +Ν.Δ.	ΚΚΕ	ΛΑΟΣ	ΣΥΡΙΖΑ	ΟΙΚ.	Λοιπά
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ									
Αγρότες	44,3	40,6	3,7	84,9	7,0	5,0	1,8	0,7	0,7
Εργοδότες-ελεύθ. επαγγ.	42,5	30,0	12,5	72,5	7,3	7,3	5,3	3,9	3,7
Χαμηλόμισθοι δημ. τομέα	48,8	36,1	12,7	84,9	4,4	6,3	2,7	0,8	1,0
Υψηλόμισθοι δημ. τομέα	37,6	33,3	4,3	70,9	8,5	5,7	10,0	2,9	2,1
Χαμηλόμισθοι ιδιωτ. τομέα	45,1	27,2	17,9	72,3	10,0	6,9	4,7	3,1	3,1
Υψηλόμισθοι ιδιωτ. τομέα	38,3	29,4	8,9	67,7	8,7	6,7	7,9	5,2	3,9
Άνεργοι	43,3	29,6	13,7	72,9	9,9	6,7	5,6	3,2	1,7
Φοιτητές	40,9	26,4	14,5	67,3	7,3	5,4	8,8	3,8	7,3
Οικιακά	48,3	37,9	10,4	86,2	5,9	3,4	1,7	1,8	1,1
Συνταξιούχοι	46,1	40,2	5,9	86,3	6,5	3,9	2,3	0,4	0,6
ΜΟΡΦΩΣΗ									
Κατώτερη	50,3	37,1	13,2	87,4	6,9	3,1	1,2	0,5	0,8
Μέση	44,1	32,3	11,8	76,4	8,2	6,4	4,0	2,4	2,6
Ανώτερη	38,4	32,4	6,0	70,8	7,0	6,2	8,4	4,3	3,3

και γενικά στις πιο νεανικές ομάδες, εντοπίζονται μικρότερα ποσοστά του ΠΑΣΟΚ από το πανελλήνιο και αντίστοιχα οι καλύτερες επιδόσεις των μικρότερων κομμάτων. Το ΚΚΕ: 9,9% στους άνεργους και 9,5% στους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα, χωρίς να αγνοείται και το 10,1% στους 45-54 ετών. Ο ΛΑΟΣ: 7,7% και 7,4% στις ηλικίες 25-34 και 35-44 ετών αντίστοιχα, όπως και 7,3% στους ελεύθερους επαγγελματίες. Ο ΣΥΡΙΖΑ: 8,8% στους φοιτητές, όπως και 6,3% στους 18-24 ετών, 10,0% και 7,9% αντίστοιχα στους υψηλόμισθους του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, γεγονός που συνδυάζεται με το 8,4% στην ανώτερη μόρφωση, όπου λαμβάνουν το υψηλότερο ποσοστό τους και οι Οικολόγοι-Πράσινοι (4,3%).

Οι διαφοροποιήσεις αυτές όμως εντοπίζονται και γεωγραφικά, με την έννοια ότι στις αστικές περιοχές καταγράφεται πολύ μεγαλύτερη δύναμη όλων των μικρότερων κομμάτων σε σχέση με τα πανελλήνια ποσοστά τους (π.χ. οι Οικολόγοι-Πράσινοι υπερβαίνουν τον εκλογικό φραγμό του 3%) σε αντίθεση με τις υπόλοιπες περιοχές της χώρας όπου ο δικομματισμός παραμένει αρκετά ισχυρός (ο σχετικός δείκτης είναι 83,2%), αλλά και η διαφορά ΠΑΣΟΚ-Ν.Δ. σχετικά περιορισμένη (8,2%) όπως φαίνεται αναλυτικά στον Πίνακα 10.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

*Βουλευτικές εκλογές 2009:
εκλογικά ποσοστά στις αστικές και ημιαστικές/αγροτικές περιοχές*

	Αστικές	Ημιαστικές/αγροτικές
ΠΑΣΟΚ	42,2	45,7
Ν.Δ.	29,7	37,5
ΚΚΕ	8,8	6,1
ΛΑΟΣ	6,5	4,7
ΣΥΡΙΖΑ	5,9	3,2
Οικολόγοι-Πράσινοι	3,4	1,6
Λοιπά	3,5	1,3
ΠΑΣΟΚ-Ν.Δ.	12,5	8,2
ΠΑΣΟΚ+Ν.Δ.	71,9	83,2

Παρόλα αυτά, οι εκλογικές επιδόσεις της Ν.Δ. δεν συναρτώνται άμεσα μόνο με τον παράγοντα της αστικότητας, δεδομένου ότι στην πιο χαρακτηριστική περιφέρεια, την Αττική, η μείωση του εκλογικού ποσοστού της σε σχέση με τις προηγούμενες εκλογές είναι πολύ κοντά στον πανελλήνιο μέσο όρο

(8,8% με 8,3% πανελλήνιο) όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 11. Θα πρέπει δηλαδή να αναζητήσει κανείς και μία ποικιλία άλλων ενδεχόμενων παραγόντων που επηρέασαν τη γεωγραφική διασπορά της ψήφου· σε αυτήν πάντως φαίνεται να συσχετίζονται γενικά οι χειρότερες επιδόσεις της Ν.Δ. με τις καλύτερες του ΠΑΣΟΚ (τα στοιχεία του Πίνακα 11 παρουσιάζονται με φθίνουσα σειρά των επιδόσεων Ν.Δ.).

Είναι αξιοσημείωτο δηλαδή ότι η μεγαλύτερη μείωση των ποσοστών της Ν.Δ. εμφανίζεται με ένταση σε ειδικές περιπτώσεις που έχουν να κάνουν είτε με το τοπικό πολιτικό προσωπικό (-19,1% στο Ρέθυμνο και -11,2% στα Δωδεκάνησα) είτε με άλλες τοπικές συνθήκες, όπως η ψήφος της μειονότητας στη Θράκη (-13,7% στην Ξάνθη και -11,2% στη Ροδόπη) ή οι πρόσφατες πυρκαγιές στην Ανατολική Αττική (-10,3%). Με «τοπικούς» και πάλι παράγοντες θα πρέπει να ερμηνευθεί και το γεγονός ότι η μικρότερη πτώση της Ν.Δ. σημειώνεται σχεδόν αποκλειστικά σε νομούς της Μακεδονίας (-4,3% στην Καστοριά, -5,8% στην Ημαθία, -5,9% στην Πέλλα και την Χαλκιδική, -6% στις Σέρρες).

Είναι επίσης σημαντικό ότι στην Αττική ειδικά και τα δύο κόμματα της Αριστεράς εμφανίζουν τη μεγαλύτερη πτώση σε σχέση με τα πανελλήνια πο-

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Διαφορές εκλογικών ποσοστών ανάμεσα στις βουλευτικές εκλογές 2009 και 2007 στις 13 περιφέρειες της χώρας

	Ν.Δ.	ΠΑΣΟΚ	ΚΚΕ	ΣΥΡΙΖΑ	ΛΑΟΣ	Λοιπά
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	-8,3	+5,8	-0,6	-0,4	+1,8	+1,8
ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	-10,3	+7,8	-0,3	-0,5	+1,3	+2,1
ΚΡΗΤΗ	-9,9	+7,4	-0,3	-0,6	+1,6	+1,9
ΑΝ. ΜΑΚΕΔ-ΘΡΑΚΗ	-9,4	+5,7	-0,5	+0,9	+2,3	+1,1
ΣΤ. ΕΛΛΑΔΑ	-9,3	+6,5	-0,4	-0,4	+2,1	+1,5
ΑΤΤΙΚΗ	-8,8	+6,3	-1,2	-1,3	+2,2	+2,8
ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ	-8,7	+5,8	-0,2	-0,1	+1,6	+1,6
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ	-8,4	+6,1	-0,3	-0,5	+1,8	+1,3
ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	-8,3	+6,8	-0,3	-0,5	+1,1	+1,2
ΗΠΕΙΡΟΣ	-7,8	+5,4	-0,3	+0,3	+1,1	+1,2
ΘΕΣΣΑΛΙΑ	-7,7	+4,7	-0,4	+0,1	+2,0	+1,3
ΙΟΝΙΟ	-7,0	+5,8	-1,5	+0,1	+1,4	+1,3
ΔΥΤ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	-6,7	+4,4	-0,1	+0,2	+1,3	+0,9
ΚΕΝΤΡ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	-6,5	+4,0	-0,5	-0,1	+1,8	+1,3

σοστά τους (διπλάσια για το ΚΚΕ και τριπλάσια για τον ΣΥΡΙΖΑ) με κερδισμένους (εκτός από το ΠΑΣΟΚ) τον ΛΑΟΣ και τα «λοιπά κόμματα», ιδίως βέβαια τους Οικολόγους-Πράσινους που συγκέντρωσαν στην Αττική το 4% των ψήφων. Η διαπίστωση αυτή φαίνεται μάλιστα να συσχετίζεται και με τα συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν π.χ. τους δήμους της Β' Αθήνας, όπου θα συναντήσει κανείς μεγάλη πτώση σε απόλυτα μεγέθη των ποσοστών της Ν.Δ. (κυρίως υπέρ των Οικολόγων), από παραδοσιακά ισχυρούς της δήμους (-14,4% στην Εκάλη, -11,5% στην Κηφισιά, -11% στην Γλυφάδα), χωρίς φυσικά αυτό να σημαίνει πως και η μείωση της δύναμής της στους «λαϊκούς» δήμους των δυτικών προαστίων δεν ήταν εξαιρετικά σημαντική αφού την οδήγησε από ποσοστά περί το 30% (το 2007) σε μόλις 22,5% περίπου το 2009 (π.χ. Περιστέρι και Αιγάλεω).

5. ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΡΙΣΤΕΡΑ-ΔΕΞΙΑ

Εξετάζοντας, τέλος, την εκλογική συμπεριφορά ως προς την τοποθέτηση στην κλίμακα Αριστερά-Δεξιά, πρέπει πρώτα να επισημανθεί η σημαντική συρρίκνωση που εμφανίζει πλέον σταθερά η τοποθέτηση στον χώρο του Κέντρου (από 32,2% το 2004 σε 24,6% το 2007 και 19,6% το 2009). Κερδισμένη από την εξέλιξη αυτή είναι καταφανώς η τοποθέτηση στην Κεντροαριστερά (+6,2% από το 2004) αλλά και την Αριστερά (+5,2%), όπως φαίνεται στον Πίνακα 12, χωρίς όμως να μεταβάλλεται ουσιαστικά η συνολική τοποθέτηση στην Κεντροδεξιά και τη Δεξιά που εμφανίζεται μειωμένη μόνο κατά 0,5%, αν και με εσωτερικές ανακατατάξεις (περίπου 2% του εκλογικού σώματος φαίνεται να έχει μετατοπιστεί από την Κεντροδεξιά στη Δεξιά σε σχέση με το 2004).⁶

Οι εξελίξεις αυτές συνδέονται έως ένα σημείο και με τη διάρθρωση της αποχής, χωρίς να αναιρείται όμως (παρά μόνο ίσως ως προς την έντασή του) το βασικό συμπέρασμα της στροφής σε πιο αριστερές τοποθετήσεις, αλλά και

6. Τα στοιχεία του Πίνακα 12 προέρχονται από το exit poll στο οποίο αναφερόμαστε συνολικά για τις εκλογές 2009 και από προεκλογικές έρευνες της εταιρείας MRB για τις εκλογές του 2007 και 2004. Σημειώνεται, ότι η ομάδα όσων απαντούν «Τίποτα από αυτά» ή «Δεν απαντώ» παρουσιάζεται ενιαία και τοποθετείται μεταξύ του «Κέντρου» και της «Κεντροδεξιάς» γιατί αυτή είναι η «φυσική» της θέση στη σειρά της κλίμακας (και όχι μόνη της σε κάποιο άκρο) σύμφωνα με τις συνολικές απαντήσεις που δίνουν οι ερωτώμενοι αυτοί σε όλη τη γκάμα των ερωτήσεων μίας έρευνας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Πολιτική αυτοτοποθέτηση στις εκλογές 2004, 2007 και 2009

	2004	2007	2009	2007-2004	2009-2007
Αριστερά	7,4	9,3	12,6	+1,9	+3,3
Κεντροαριστερά	12,5	14,0	18,7	+1,5	+4,7
Κέντρο	32,2	24,6	19,6	-7,6	-5,0
Τίποτα/ΔΑ	13,3	18,1	15,0	+4,8	-3,1
Κεντροδεξιά	14,6	11,6	12,2	-3,0	+0,6
Δεξιά	20,0	22,4	21,9	+2,4	-0,5

μιας γενικότερης κινητικότητας στα άκρα της κλίμακας, σε κάθε περίπτωση εις βάρος της πιο «ουδέτερης» και «στρογγυλεμένης» τοποθέτησης στον χώρο του Κέντρου. Διακρίνεται δηλαδή, μια εμφανής τάση «ριζοσπαστικοποίησης» της ελληνικής κοινωνίας σε πιο «χρωματισμένες» πολιτικές θέσεις.

Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι η Ν.Δ. εμφανίζεται σήμερα ως κατεξοχίην «δεξιό κόμμα» (το 82% των ψηφοφόρων της τοποθετήθηκε στη Δεξιά και την Κεντροδεξιά) την ώρα που ο «ανταγωνιστής» της στον ίδιο χώρο (ΛΑΟΣ) εμφανίζεται σχεδόν με «κεντρώο» προφίλ (μόνο το 55% των ψηφοφόρων ΛΑΟΣ τοποθετήθηκε στη Δεξιά και την Κεντροδεξιά). Αυτό τουλάχιστον προκύπτει από τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 13 ο οποίος αποτυπώνει την ποσοστιαία κατανομή των ψήφων κάθε θέσης της κλίμακας Αριστερά-Δεξιά στα κόμματα.

Η πιο σημαντική όμως τελική διαπίστωση που οφείλει να τονίσει κανείς είναι ότι τα συγκριτικά στοιχεία που περιέχονται στον Πίνακα 12 περιγρά-

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Εκλογική συμπεριφορά στην κλίμακα Αριστερά-Δεξιά (εκλογές 2009)

	Α	Κ/Α	Κ	Τίποτα-ΔΑ	Κ/Δ	Δ
ΠΑΣΟΚ	30,4	83,2	82,0	40,0	13,2	3,7
Ν.Δ.	0,6	1,8	10,1	24,2	74,0	84,3
ΚΚΕ	43,0	4,3	1,2	5,2	0,9	0,6
ΛΑΟΣ	0,9	0,7	2,6	11,7	9,2	9,0
ΣΥΡΙΖΑ	17,5	7,1	0,9	4,8	0,6	0,4
Οικολόγοι	2,3	1,8	2,0	7,8	1,4	0,7
Λοιπά	5,2	1,1	1,2	6,3	0,7	1,3

φουν μία ολόενα πιο ευθεία (γραμμική) διαστρωμάτωση των τοποθετήσεων στην κλίμακα Αριστερά-Δεξιά αντί για την κανονική κωδωνοειδή καμπύλη που θα απαιτούσε η απεικόνιση ενός δικομματικού συστήματος,⁷ γεγονός που μπορεί και να υποδηλώνει διεργασίες και προϋποθέσεις μετάβασης του κοινοματικού συστήματος και πάντως όχι συνθήκες «σταθερού» δικομματισμού.

7. Για τη θεωρητική αυτή συζήτηση, βλ. την κλασική εργασία του G. Sartori, *Parties and party systems. A framework for analysis*, Cambridge University Press, 1976, ιδίως σ. 188-192, όπως και τις σχετικές επισημάνσεις του A. Downs, *Οικονομική Θεωρία της Δημοκρατίας*, Παπαζήσης, Αθήνα 1997, ιδίως σ. 166-174.